

تحصیل دیپال پور دا لہجہ

☆ ظہیر حسن وٹو

Abstract:

Punjabi is the thousands of years old language. The political boundaries of ancient Punjab were for different from the present time in different era of history; that is why the Punjabi language has different accent. During the fieldwork the researcher has made the research study of the language which is spoken currently in the Tehsil Depalpur and made properly its linguistic beauty prominent, and more over, the researcher has improved the linguistic structure of Tehsil Depalpur accent to a great extent, while comparing the accent of Depalpur with other accent of Punjabi.

پنجاب دی دھرتی اُتے انسان دی ہوند دے گھرے لکھاں ورھیاں پرانے ہن، پر جتھوں تیکر تہذیبی جیون دا سانگا ہے تاں سواں وادی نوں مہذب انسان دا پہلا گھر منیا ویندا اے۔ ایہدے گھروں ہڑپا ورگی اُچ ٹیسی اُتے اڑی تہذیب ایس گل داؤنگارا بھرنیدی ہے کہ ایہتھوں دا انسان صدیاں پہلاں وی کنا سنگھڑا۔ بھیڑے بھاگ اساڈے کہ اجے تیکر ہڑپا توں لہمن والیاں مہراں نہیں پڑھیاں جا سکیاں تے ایس پاروں ایس وسیب بارے ٹھکوس گل نہیں کیتی جاسکدی ”رگ وید“ وچ ایس دھرتی نوں ”سپت سندھو“ آکھیا گیا ہے، یعنی ست

☆ لیکچرار، شعبہ پنجابی، گورنمنٹ کالج سٹیٹیاٹ ناؤن گوجرانوالہ

دریادوں دی سرزمین۔ آریہ مگروں ایس دھرتی اُتے دھاڑاں دی ہک لمی وہیر ہے پر اوہدا وی لیکھا جوکھا ایڈا سوکھا نہیں۔ ایہو کارن ہے کہ پنجاب دا اڈواڈو سماں وچ جغرافیہ کیہ رہیا؟ ایہہ گل ہن نتارنی سوکھی نہیں۔ ترکاں دے ہلیاں تے بھیرہ لہور دے ہندو راجیاں بارے ایس گل دی دس پیندی ہے:

”اٹھویں صدی عیسوی تک سیاسی اور تمدنی لحاظ سے افغانستان ہندوستان میں شمار ہوتا تھا۔ اور وہاں کی ترک آبادی بدھ مت قبول کر چکی تھی لیکن اسلامی سلطنت کی حدود بڑھتے بڑھتے دریائے کابل کے جنوب میں صوبہ لمغان تک جا پہنچیں تھیں اور اب ان کے اور ہندوؤں کے درمیان کوئی اور چیز حائل نہ تھی۔ رائے جے پال والی لاہور اپنی آبائی سلطنت کی بتدریج تخفیف سے سخت نالاں تھا اور سبکتگین کے بار بار کے حملوں سے عاجز آ گیا تھا۔ ”جنگ آمد جنگ آمد“ آخر کار وہ ایک لشکر جبار لے کر جس کا رنگ رات کی طرح سیاہ اور جس کی چال طوفانی لہروں کی طرح شور انگیز تھی، لمغان کی وادی میں اُتر آیا۔“ (1)

ہک سما با جدوں پنجاب دیاں حداں لمغان تیکر کھلریاں ہونیاں ہان۔ وت ترک راج، مغل شاہی تے سکھاں دی حکومت سے وی پنجاب دیاں حداں اج نالوں وکھریاں ای ہان۔ انگریزی راج دے چوکھے سے دلی تے صوبہ سرحد وی پنجاب دا حصہ رہیا۔ آزادی مگروں پنجاب دوٹوٹے ہو گیا تے پھیر چڑھدا پنجاب تناں ٹوٹیاں وچ اگوں ونڈیا گیا۔ جیس خطے دی تاریخ دا اینا کھلار ہوسی اوہدے وچ بولی دی نہار تے رنگا رنگی کنج دی ہوسی؟

بھوئیں دے ایس کھلار وچ پہاڑ، دریا، صحرا تے باراں دی اک وکھری نہار اے۔ پہاڑاں وچ تاں اک وسوں چوں دوجی تیکر یاں دور دریڈے جانا اوکھیرا ہی ہا، دریادوں دے واسی وی دریادوں دے ویہن نال ہی ویہندے ہان۔ ایہناں لہجیاں نوں گریسن نے وکھو وکھ ناں دتے پر اوہناں چوکھیری تھاویں تاں اکو پوچا ہی پھیریا۔ گریسن نے لہورتوں لہندے منے دی ساری بولی نوں لہندی آکھیا ہے اوہناں دی واہی لیک موجب:

"I have assumed the following conventional line to mark the division between them. Commence at the northorn end of the pabbi range in the Gujrat district, go across the district to the Gujranwala town to Ramnager on the Chenab. Then draw a line nearly due south to the southern corner of Gujranwala, where it meets the northern corner of district of Montgomery. then continue the line to the southern corner of Montgomery on the Sutluj. Follow the Sutluj for a few miles and cross the northern corner of the state of Bhawalpur. Every thing to the east of this line I call Punjabi and everytihng to west of it I call Lahnda. (2)

گریرین دا آکھیا آپدی تھادیں پر حافظ محمود شیرانی لکھدے نیں:
 ”مغربی مورخین نے شمالاً جنوباً ایک خط کھینچ کر مشرقی مغربی پنجابی میں اسے تقسیم کر دیا۔ مشرقی زبان کا نام پنجابی رکھا ہے اور مغربی حصے کی زبان کا نام لہندا، پنجاب کو وہ مغربی ہندی میں شامل کرتے ہیں اور لہندا کو بیرونی میں۔ مشرقی اور مغربی زبانوں میں جو فرق ہے وہ اصول نہیں ہے بلکہ تاریخ اور ضلع ضلع کی مقامی خصوصیات کی بنا پر پیدا ہوتا گیا اور یہ تقسیم ہر حال میں ناجائز ہے۔“ (3)

ڈاکٹر بناری داس جین وی لہندی بولی نوں اُکا پنجابی سمجھدے ہی نہیں۔ اوہناں دے

آکھن موجب:

”پنجاب دا بہت سارا حصہ اجیہا اے۔ جتھے پنجابی نہیں بولی جاندی۔ مغربی ضلع مثلاً ملتان، جھنگ، شاہ پور، جہلم، راولپنڈی وغیرہ وچ لہندی زبان بولی جاندی اے۔“ (4)

تھوڑا اگیرے اوہ پنجابی بولی دیاں تھادیاں گنواندے نیں:

”بس پنجابی تاں پنجاب دے وچکارے حصے دی زبان اے۔ جس وچ

ایہہ علاقے شامل نہیں۔ کانگڑہ، جموں، گجرات، گوجرانوالہ، سیالکوٹ، گورداسپور، امرتسر، لاہور، فیروز پور، منگمری، فرید کوٹ، بہاولپور، بیکانیر دا تھوڑا جیہا شمالی حصہ، لدھیانہ، مالیر کوٹلہ، سنگرور، پٹیالہ، کلیر، نالہ گڑھ، نابھ، جلندھر، ہشیار پور، کپورتھلہ، انبالہ تے حصار دے ضلعیاں وچ سکھ لوک پنجابی بولدے نیں۔“ (5)

ڈاکٹر بنارس داس جین ہوراں بہاولپور دی سرائیکی، منگمری دی جانگلی لاہور دی ماجھی، لدھیانہ دی مالوی تے جالندھر دی دوآبی نون تاں اکو پلڑے وچ تولیا ہے پر ملتان، جھنگ تے شاہ پور دی بولی نون پنجابیوں دکھ کرتا ہے۔ اسانوں اتھے محمد آصف خاں دی ونڈ سیانی جاپدی ہے۔ اوہناں نے پنجابی دے ایہناں لہجیاں نون تاں ہیاں وچ ونڈیا ہے۔ پوربی چکھی تے مرکزی۔

ایہناں تاں سرناویاں دا کھلار اوہ ایویں دسدے نیں:

”پوربی: بھٹیانی، پوآدھی، دوآبی، مالوی، پہاڑی۔

چکھی: ملتان، پوٹھوہاری، چھاچھی، دھنی، شاہ پوری

مرکزی: ماجھی“ (6)

گریسن نے لہور توں لہندے منے دی ساری بولی نون لہندی آکھیا ہے دو جے سیانیاں نے ایہنوں، ملتان، شاہ پوری تے جانگلی دے ونڈیویں نال دیا ہے۔ اسیں اتھے دیپال پور دے لہجے بارے گل کرن توں پہلاں اوس دی وسوں دے چکھو کڑ ول جھاتی مارنے ہاں۔

لہور توں لہندے پاسے کوئی سٹھ کومیل تے ہک پُرانا شہر دیپال پور ہے

جیہڑا سکندر توں پہلاں دے ویلے وی وسدا ہا۔ ابن خلیفہ دے آکھن موجب:

”وہ وادی سندھ جہاں ہزاروں برس قبل تہذیب ارتقائی منازل طے کرتی

ہوئی 2500 ق م میں شاندار اور بحیرہ کن عروج کو پہنچ گئی تھی۔ یہ ملوہہ

(وسطی پنجاب) ہی تھا۔ جہاں مدتوں پہلے ملتان، ہڑپہ، دیپالپور، پاکپتن،

قبولہ، شورکوٹ، مغل والا (؟) اور دین پنا (؟) جیسے عظیم شہر اور قصبے موجود تھے۔“ (7)

تحصیل اوکاڑا، رینالہ خورد، چونیاں (قصور) منچن آباد (بہاولنگر) پاکستان تے بنگلہ فاضل (انڈیا) دے کلاوے وچ تحصیل دیپال پور لئی میاں اللہ دتہ نسیم سلیمی لکھدے نیں:

”دیپال پور کی تہذیب موہنجو داڑو اور بابل کی تہذیبوں سے خاصی پرانی ہے۔ جغرافیائی لحاظ سے دیپال پور برصغیر کے اہم ترین مقامات میں شمار ہوتا ہے۔ دہلی کی طرح یہ شہر کئی دفعہ اُجڑا اور بسا ہے۔ ابنشاشی چندر داس (اے سی داس) بنگالی مورخ اپنی کتاب ”رگ ویدک آف انڈیا“ میں لکھتا ہے کہ آج سے پچیس ہزار سال قبل جب آریہ برصغیر میں داخل ہوئے تو ان کا مسکن ”پرت سندھ“ یعنی سات دریاؤں کی زمین تھا۔ جس میں دریائے ستلج، بیاس، راوی، چناب، جہلم، سندھ اور کاہل بہتے تھے۔ اس خطے کی مشہور بستیاں دیپال پور، اجودھن (پاکپتن) اور قبولہ کی تہذیبیں پچیس ہزار سال پرانی ہیں اور صرف پانچ ہزار سال تک کے تاریخی حقائق کسی حد تک معلوم ہو سکے ہیں۔“ (8)

دیپال پور تحصیل دے لہجے پچھے ایس دی تواریخی اُچائی دا وڈا اتھ ہے۔ ملتان توں قصور تے اگانہہ فیروز پور (انڈیا) نوں جان والی سڑک تے ایہہ ہک وڈا قلعہ ہا جتھے سنگھاں اچ سنگھ پھسا کے ہر دھاڑوین نوں لہوریاں قصور منے لکھنا پیندا ہا اتھے:

اک راہیندے رہ گئے، اک راہی گئے اُجاڑ (9)

والی گل کئی واری ہوئی۔ اجیہی اُڑ دھڑ دا اثر بولی تے وی پیندا ہے دو جی گل ایہہ کہ تحصیل دیپال پور دے چڑھدے پاسے دی سیں ضلع قصور دے جیہناں پنڈاں نال لگھدی ہے اتھے ماجھی بولی دا اثر چوکھیرا ہے۔ ماجھی تے لہندی ایس سنھ وچ بنے سواندری ہن۔ اساڈی جاچے ایہہ بتا منڈی احمد آباد (ہیرا سنگھ) تے ضلع قصور دے چھیکڑو لے شہر کنگن پور

دے وچکار پیندا ہے۔ کجھ انجیہے پنڈ جیہڑے سرکاری ونڈ وچ تاں لنگن پور قانونگوئی دے پنڈ ہن، پر اوہناں دے وسنیک پُرانے جانگلی قبیلے ہان، تاہیوں او تھے لہندی بولی دا اثر چوکھیرا ہے۔ اسان دیپال پور دے ایہناں پرانے پنڈاں دی بولی دی فیتہ بندی توں سجا کڈھن دا جتن کیتا ہے۔ گریرین دے آکھن موجب منٹگمری دا کجھ حصہ ماجھی وچ آوند ا ہے پر اوہ نتر ویں ماجھی نہیں۔ اوہ لکھدے نیں:

"This Majhi sub-dialect may be said to be the language of cis - Ravi, of Amrtasar, and of Gurdaspur lower down the doab, in the district of Montogomery, the language is not pure Mujhi, but is mixed with, Lahnda." (10)

سیانیاں دا اکھان ہے گھروں میں آواں سنیہے توں دیویں۔ گریرین تے بناری داس جین ہوراں دی علمائی سرنتھے اُتے پر اسیں نرم توں نرم لفظاں نال ایہہ آکھسائیں کہ اوہناں نوں پنجاب دیاں اڈو اڈو جواں وچ بولیاں جان والیاں لجیاں بارے ایڈی اگھ مہرناہی۔ میں آپوں تحصیل دیپال پور دا جم پل ہاں تے ایہتوں دے ہک دیسی قبیلے دا جی۔ میں ایس لیکھ وچ بولڑی دی نہار بارے پہلا وچار دینا ہاں تے ایہدے مگروں ”گل بات“ دا نمونہ تہاڈے موہرے دھرساں۔

حالت	فاعلی	مفعولی	اضافی
واحد حاضر	توں، توہیں	تینوں	تیرا، تیری، تیرے، تہاڈا، تہاڈی
جمع حاضر	تسیں، تساں	تہانوں، ایہناں	تہاڈا، تہاڈی، تہاڈے، تہاڈیاں، ایہناںدا، ایہناندی، ایہناندے، ایہناندیاں
واحد متکلم	میں	میںوں	میری، میرا، میرے
جمع متکلم	اسیں، اسان، آپاں	اسانوں، آپاں نوں	آپدے، آپنے، اساڈے، اساڈی، اساڈا، اساڈا آپدا

واحد غائب	اوہ، اُہیا، اوہی،	اوہنوں، اوس نوں	اوہندا، اوہندی، اوہندے، اوسدا، اوسدی، اوسدے (شہری وسوں)
جمع غائب	اوہناں	اُہناں نوں، اوہناں نوں	اُہناندا، اُہناندی، اُہناندے اوہناں دا، اوہناں دی، اوہناں دے (شہری وسوں)

تھلے اسیں ایہناں گرامری اصولاں دی فقیریاں وچ ورتوں کرنے ہاں تاں جو مجھن اچ

سوکھیاٹی رہوے۔

..... توہیں دکھت تاں کیتا پر تہاڈی جوڑی کمزور ہائی تاہیوں واہی چج دی نہ ہوئی
(واحد حاضر، اضافی)

..... تیتوں آئے نوں کنے کوں دینہہ ہوئے نیس؟ (واحد حاضر دی مفعولی حالت)
..... تسیں شہروں مُڑ آئے جے؟ (جمع حاضر)

..... تساں تاں لکان والی حد ہی کر چھڈی تہاڈیاں پگاں ہی بچھدیاں رہیاں
(جمع حاضر، مفعولی)

..... میں گل کرساں، امیند ہے میری من لیس۔ (واحد متکلم، اضافی)

..... اسیں جیہڑی بھوئیں ناں لوائی ہے اوہ اساڈی وراثتی ہائی۔ (جمع متکلم، اضافی)
..... آپاں دوویں لہور جاسائیں۔ (جمع متکلم)

..... اوہ حالے بندہ نہیں بنیا، اوہنوں پٹلی بھل گئی سوں۔ (واحد غائب، مفعولی)

..... اُہیا ہے جھنہ سد ماریا، اوہندی آواج ہی سیہاپ گئی ہا ہی۔ (واحد غائب، اضافی)
..... اوس گٹ پھڑیا تاں سانی کولوں ہلیا ہی نہ گیا۔ (واحد غائب)

..... انہانوں کس گل دا گھانا باجے اوہ گل نہ مندے۔ (مفعولی حالت، جمع غائب)

..... اوہناں انہاندا گناہ معاف کر چھڈیا ہے۔ (جمع غائب، اضافی)

فقریاں نوں ماضی بناون لئی اخیر تے ہا، ہاسی، سی، سن، آہے، آہی، ہاہے، ہاہی، ہان، ہاسو
ورتے جاندے ہن۔ ماضی دے کجھ جملے ونگی دے طور تے دیکھو:

..... باہلک وٹو اٹھاراں سوستونجا دی جنگ وچ لڑیا ہا۔

..... اوہ گیا ہاسی پر نور ملیا ہی نہیں۔

..... میں لہور گیا سی۔

..... پہلے ویلیاں وچ پشاور تے لہور اکٹھے سن۔

..... اسیں پہلی واری پچھلے ورھے ملے آہے۔

..... چنگے بندے سارے ہی ٹر گئے۔

..... اسان اکٹھی واہی کیتی ہا ہی۔

..... ڈرپوک ہان چور ہتھوں کڈھیا نہیں۔

..... ہک پتر باسواہ وی چھڈ گیا۔

حال وچ ورتن لئی فقریاں دے اخیر تے ہاں، ہے، پیاں ہیں۔ ی، ہئی، ہن تے نیں آوندے

نیں۔ ایہناں اکھراں دی ورتوں تھلے دتی گئی اے۔

..... نقصان میرا نہ کیتا ہوسوں، اوہندا میں ذمہ دار ہاں۔

..... اوہ میرے نال ہی جاندا پیا ہے۔

..... روٹی کھاندا پیا ہیں۔

..... نجرے نوں رکھیمنا ہے تاہیوں نورے مہیں چا دتی۔

..... کھاڈے چوں نکل جا، پانی آیا ہئی۔

..... اوہ میرے نال ہن، توں جھیرا بھن۔

آون والے ویلے نوں دکھاون لئی فقرے دے اخیر لے لفظ نال ساں، سن، سیں۔

سائیں (دیساں وغیرہ)، سی (دیسی) گدا ہے۔ تھلویں فقریاں تے گوہ کرن نال گل اگھڑ آ سی۔

..... میں آپدی دھرتی دی پوتر تالی لڑساں۔

..... چھوہراں نوں کائی تھاہر بنا دے اوہ جان دے رسن۔

..... ہُن مُڑکدوں آسیں اساڈے ویڑے؟

..... میرے نال اوہنے گل کتبی بھئی سارے پیسے دیسائیں۔

..... بھیڑانہ پئے اوہ تینوں تیرا حق دیسی۔

ماضی تے مستقبل دا دکھ یواں کرن آ لے اکھراں نوں اسیں تھلے اوہناں دے ماجھی

دج معنیاں دے حساب نال لکھیا ہے تاں جو نتر یواں ہو سکے۔

دیپال پور دا لہجہ ماجھی لہجہ

اوہ آیا ہا اوہ آیا سی

اوہ آیا ہا ہی اوہ آیا سی

اوہ آئے آ ہے اوہ آئے سن

اوہ آئے ہاں اوہ آئے سن

آکھیا ہاسو اوہنے کہیا سی

آون والے ویلے لئی اکھراں دی ورتوں

آسیں توں آویں گا

آساں میں آواں گا

آسائیں اسیں آواں گا

آسن اوہ آون گے

آسی اوہ اوے گا

آسو آو گے (سوالیہ)

تھلے کچھ کن دتے گئے ہن جیہناں دیاں دکھو دکھ زمانیاں دج وٹیندیاں شکلاں نوں

دیکھ کے کجھن دج ودھیری سوکھیا ہی ہوسی۔

دوئیدی شکل	حالت
کھیڈن	کن
کھیڈنا	فعل
کھیڈ داپیا	حال
کھیڈیا، کھیڈیاسی، کھیڈیاہا، کھیڈیاسی، کھیڈے سن،	ماضی
کھیڈے آہے، وغیرہ	
کھیڈسی، کھیڈساں، کھیڈسن، کھیڈسائیں، کھیڈسیں؟، کھیڈیں دا؟	مستقبل
کھیڈ کاری، کھیڈ کار	فاعل
کھیڈجیا، کھیڈجی	مفعولی حالت
مرن	کن
مرنا	فعل
مرداپیا	حال
مریا، مریاہا، مریاسی، مریا آہیا، مریاہاسی، مرے سن	ماضی
مرسی، مرسیں، مرساں، مرسائیں، مرسن، مرین دا	مستقبل
مرن والا، مارن والا	فاعل
مریا ہویا، مردہ، مویا ہویا، مرتجنا، مرینڈ	مفعولی حالت

لفظاں دیاں بدلیاں ہویاں شکلاں Gramatically form تے معنے بدل

دیندیاں نیں جوئیں:

آپدی مدد آپ اُٹھ کھلا	اُٹھیا
کسے نے مرضی نال اُٹھایا	اُٹھایا
کسے تیجے بندے دے ہتھوں اُٹھایا گیا (Indirect)	اُٹھوایا
مجبوری دی حالت وچ اُٹھایا گیا (مفعولی حالت)	اُٹھجیا

ورتوں:

..... گاما مونہہ ہنھیرے اٹھیاتے ہل جو لے۔
 ..... کجھ بھار علی نے اٹھیاتے میرے نال نال ٹر پیا۔
 ..... بادشاہ نے ٹوکراما چھی کولوں اٹھوایا تے نال ہو و گیا۔
 ..... کم کرنوں نہ رہیا تے اخیر منجی تے اٹھیجیا ہی گھر اڑیا۔
 ایسے طرح ہی مریا، ماریا، مروایا تے مر بیجا وغیرہ۔
 لیکھے تے گنتی دا ڈھنگ

دو وہیاں	چالھی روپے
تن وہیاں	سٹھ روپے
چار وہیاں	اسی روپے

ہک ڈھنگ ہور وی پرچلت ہے اوس وچ ہر دیسے توں چچھوں آون والی کئی رقم نوں پہلاں گنیاں جاندا ہے جیوں:

دو نہہ اتے پنجاہ	52 روپے
پنجاں اتے چالھی	45 روپے

جے ایہہ دیسے توں اتلی رقم ادھ دیسے یعنی پانچے توں ودھ ہووے تاں ایس نوں اگوں آون والے دیسے توں پہلاں گنیا جاندا ہے جیوں:

دو گھٹ پنجاہ	48 روپے
چونہ گھٹ پنجاہ	46 روپے
ہک گھٹ سو	99 روپے

مفعولی فقرے (Passive voice)

ایسے فقریاں وچ فاعل آپدی مفعولی حالت وچ ورتیا جاندا ہے۔ جیویں کھڑتج، سنج، منج، منج وغیرہ۔ ایہہ ورتوں دریا دی کچھ دیاں دستیاں وچ چوکھیری ہے۔ ایہندی ورتوں تھلویں

جملیاں وچ ویکھو:

..... کیہ آکھجیا ہے؟

..... چھوہر مرتج گیا۔

..... اکبر سیئے چر رُسیا رہیا ہے پر بُن پیراں دے آکھے منج گیا۔

..... پھیلے دی مہیں کھرتج گئی اوہ کھرے نال گیا ہا۔

ناواں دے اخیر تے دا، دی، دے دی ورتوں پیرھی لئی کیتی جاندی ہے۔ جیویں:

بیرم، حکیم دا

نورا، احمے دا

رسالو، سالواہن دا

ایسے طرح کئی تھاواں تے زرا اینا آکھنا ہی سیئے ہوندا ہے کہ:

حکیم دیا حکیم دے پتر دے بلاون لئی

رحمے دیا رحمے دے پتر نوں بلاون لئی

رحمے دا رحمے دی پتر ول سینت

ایسے طرح کے، کی، کا دی ورتوں مالکی نوں جتاون لئی ہوندی ہے ایس توں پورا قبیلہ

یاں ٹبر گویڑ کیتا جاندا ہے۔

تیجے کے وٹواں دی بک گوت منے سینت

مجاہد کا اوہ بندہ جیہڑا مجاہد قبیلے نال سانگا رکھدا ہے

مجاہد کی یاں اوہ علاقہ جیہڑا مجاہد قبیلے دی مالکی ہووے

مجاہد کی بک اجیہا علاقہ جیہڑا مجاہد کے قبیلے دی مالکی ہووے

دیپال پور تحصیل دے کئی پنڈاں دے اخیر تے کا، کی، کے کی ورتوں ہوندی ہے۔

اوس توں مراد اوہناں پنڈاں دی مالکی ہے۔

تھلے کجھ اجیہے اکھر دتے گئے نیں جیہڑے دونہہ یاں تتاں تتاں اکھراں دی تھاویں

اکو دوتے جاندے ہن:

جیلے	جھیں ویلے
کسلے؟	کیس ویلے؟
کلھے؟	کیہڑے ویلے؟
جلھے	جھیں ویلے
	(شرطیہ جملہ: جلھے توں لہور آویں مینوں دسیں)
اوسلے	اوس ویلے
ایسلے	ایس ویلے
اتھتھے	ایس تھاتھتے
جتھے	جھیں تھاتھتے
	(شرطیہ جملہ: جتھے اوہ اتھتھے میں)
اوتھے	اوس تھاتھتے
کتھے؟	کیس تھاتھتے؟
انہاندا	اوہناں دا
جہاندا	جیہناں دا
کنہاندا	کیہناں دا
ہُسیں	ہوسیں، ہوویں دا
مہویں	میں دی
تہویں	توں دی
للیساں	لئے لوواں دا
میتھوں	میرے توں، میرے کولوں
تیٹھوں	تیرے توں، تیرے کولوں

دیپال پور تحصیل دے لہجے وچ مرکزی غنائی اکھر غیر غنائی ہو جان دے ہن پر ایہہ اصول قصورتوں ملتان روڈ دے پنڈاں وچ تے شہراں وچ نہیں درتیا جاند۔

لگھی، کدھ، لگھ، گڈھ، پھوک

کنگھی، کندھ، لنگھ، گنڈھ، پھونک (شہری دسوں)

دیپال پور دے لہجے تے لہندی، ماجھی دے وچکار ہون کارن دونہ لہجیاں دا پرچھاواں دکھالی دیندا ہے۔ ایہناں دونہ لہجیاں دی خشبونی مذکر، مؤنث تے واحد جمع وچ بھریں دکھالی دیندی ہے۔

واحد	جمع	مؤنث	جمع مؤنث
چھوہر	چھوہر	چھوہری	چھوہریاں
کڈ	کڈ	کڈی	کڈیاں
کھل (اک ذات)	کھڑل	کھڑل	کھڑل
کھچر	کھچر	کھچری	کھچریاں
ضدل	ضدل	ضدل	ضدل

استھے اسیں ویکھ سکے ہاں کہ چھوہر دی جمع چھوہر بناون لئی تاں لہندی دا اصول ورتیجیا ہے پر اوس دی مؤنث تے جمع مؤنث بناون لئی چھوہری توں چھوہریاں ماجھی دے اصول موجب نیں۔ ضدل، کھل ایہہ سگوں لہندی دے اصول راہیں ورتیندے ہن۔

کجھ اکھراں دی جمع بناون لئی چھیکو تے ”یں“ تے ”س“ ورتے جان دے نیں

جیویں:

واحد	جمع
اکھ	اکھیں
گدیں	گدیں
مہیں	مہیں

اکھراں دے مطلب نوں اگھڑاون لئی کجھ دوہرے اکھراں دی ورتوں دی پرچلت

ہے جیویں:

ٹھیک ٹھاک	رکھی سنگھی
دال دلیا	مسا لونا
کچا پکا	نکا وڈا
روک ٹوک	روٹی ٹکر
پنچ ست	ہس کھیڈ
چُکھ چُکھ	اُنی دیہہ
سُجھ سُجھ	گئے گوڈے
چکڑ کھوبا	کالا ڈھت

کجھ اکھراں دی پوری تختییل وچ ورتوں اکوجیہی ہے تے اوہ ورتوں خاص جانگی لہجے

دی دین ہے۔ ماجھی نال ایس دے ٹا کرے توں وکھریاں اگھڑ دا ہے۔

پوری تختییل وچ بھ، چھ، دھ، ڈھ، گھ دیاں آوازاں بھریاں اُچاریاں جاندیاں ہن۔

جیہڑیاں کہ ماجھی وچ پوری آواز نہیں دیندیاں۔

”بھ“ دی ورتوں

ماجھی	دی پال پور دا لہجہ
پکھ	بھکھ
پہن	بھین
پنچ	بھکھ
پرتی	بھرتی
پولا	بھولا
پاہر	بھار

”جھ“ دی ورتوں

چھیرا	چھیرا
چہل	چہل
چہلا	چہلا
چھنڈا	چھنڈا
چھٹ	چھٹ

”دھ“ دی ورتوں

توبی	دھوبی
تھپ	دھپ
تی	دھی
تھکے	دھکے
تہیان	دھیان
تاہے	دھائے
تھورا	دھتورا
تھگانے	دھگانے
تھرتی	دھرتی

”ڈھ“ دی ورتوں

ٹھور	ڈھور
ٹڈھ	ڈھڈھ
ٹاہی	ڈھائی
ٹھنڈ	ڈھنڈ
ٹھے	ڈھہیہ

”گھ“ دی ورتوں

گر، کھار	گھر
کیہو	گھیو
کوڑھی	گھوڑی
ککھر	گگھگر
کانا	گھانا
کمہیار	گبھار، گمہیار

دیپال پور دے لہجے وچ ”خ“ نوں دریا و اسی تے شہراں توں ڈریڈے پنڈاں وچ تاں ”کھ“ بولیا جاندا ہے پر وڈی سڑک (ملتان روڈ) دوالے تے شہراں دے لوک ”خ“ نوں ”خ“ ہی بولدے ہن۔ تھلے اسیں دریا و اسیاں دی بولی وچ ”خ“ تے ما جھی وچ ”خ“ دا وکھریاں کرنے ہاں۔

”خ“ دی ورتوں

وخت	وکھت
خط	کھت
خیر	کھیر (شہراں وچ سگواں ہے)
خورے	کھورے (شہراں وچ سگواں ہے)
خبراں	کھبراں
دُخی	دکھی، دُخی
خالی	کھالی

ایسے طرح دیپال پور دے پنڈاں دی بولی وچ ”ف“ تے ”س“ نوں وی بدلایا جاندا

ہے۔ جیویں:

”ف“ دی ورتوں

فوج	پھوج
فرق	پھرق
فلانے	پھلانے
سڑک	چھڑک
چھٹ	جھٹ

تھلے کجھ اجیہے اکھراں دی چون کیتی ہے۔ جیہڑے ماجھی توں دکھرے نیں۔ ایہہ اکھر خالص جانگلی تے لہندی لہجے وچ ہی ورتے جاندے نیں۔

ماجھی	دیپالپور دا لہجہ	ماجھی	دیپال پور دا لہجہ
وچ	اچ	فیر	مڑ
پینہ	مڑھکا	زکا	لوہڈا
میدان	مدان	اچھا	ہلا
ادھوانا	متیرا	ایتنے	ایڈے
بہتا	چوکھا	کہنا	آ کھنا
بھائی	بھرا، بھرا	چھیتی	جھودے
پاے	منے	پاتھی	تھاپی
مجھ	مہیں	ورگے، ارگے	رنکے
سویرے	ولڈے	جھاڑو	بوکھر
		بہہ	لڑھ، ویہہ

اساں تحصیل دیپالپور دے چار دکھو دکھ بندیاں کولوں اوہناں دی گل بات دے نمونے فیتہ بند کیتے ہن تاں جو اجوکی بول چال دی زبان دا نمونہ سامھیا جاسکے۔ ایہہ نمونہ ہک

تھی سٹھ بھندیاں مدعیان، ملزماں تے گواہاں نال کیویں الاوندا ہے تے اگوں اوہ اوہدیاں
گلاں دے جواب کیویں دیندے ہن۔

میاں افتخار:

نیڑ لئے، میرے نال اوہنے گل کیتی بھئی سارے پیے دیاں، بائی ہزار
تے ست سو اوہندے منے روپیا، باقی آجا ولڈے اوہنے جیہڑا میرا
نقصان کیتا ہے تینوں چا دکھانا، ایہہ میرا نقصان چا دے تے نیڑی نیڑائی
گل..... آجا، میں تیرے نال ہُن وی کردا پیاں ای جا۔ نقصان میرا نہ
کیتا ہوسوں، اوہندا میں ذمہ دار ہاں، ہاں ایہہ گل ہے۔ ولڈے میں
مُجاں تے میرا اوہنے روپے دا چا کیتا کھورے میں پنج للیساں۔

تاجو میں:

نقصان اوہ آہندا ہے ”میں تیل و پچیا ہووے یاں سپرے و پچیا ہووے
یاں میں اوہندی کوئی شے و پچی ہووے.....“

میاں افتخار:

یارتوں دیویں چا کھاں نیاں، میں جو آہندا پیاں ہاں، اوہ تینوں دیندا ہے
نا؟ میں چا تینوں دکھاساں، تینوں بھئی تچ جاوے توں نیاں چا دیویں۔

میاں اسلم:

پیسیاں دا کیہ کرنا ہے؟ اوہ پیے میتھوں وی دونہ واری منگیجے نہیں،
اوہ روپے ساڈی کنڈتے، اوہدے اچ ایہہ سی بھئی اُنہاندا روپیا سی چار ہزار،

دو ہزار اسماں چھڈا دتا تے ایہہ لڑ پیاسی منیں خاں دے نال، منیں خاں
 اے جے وی اُلاہا دیندا، اوہنے آکھیا بھئی جہاں بوہیاں دی امیند ہا ہی، جہاں
 بندیاں دا حیا سی اسانوں یاں اساڈا انہانوں سی، اوہ بندے ہی مر گئے۔ ہُن
 منیں خاں آ کے اسانوں آکھے بھئی تہاڈی کنڈتوں پلو ہے۔ (۱۱)
 ہک ہور نثری ونگی دیکھو:

لطیف میں:

اسماں جی لائے ہوئے سن اپنے اتھے متیرے۔ اوہناں نوں پیندا ہا سور،
 پیندا ہا سور تے واڑ بنائی ہوئی ہا ہی۔ واڑ بنا کے دیہہ بیٹھا بیٹھا گیر کیتا ہا
 بھئی کیہ حربہ دے تے بھئی ہر وج کھا جاندا ہے متیرے۔ اوہ تاں کہے واری
 میں آکھیا بھئی جتھوں ایہہ لگھدا ہے او تھے گھٹنا چا ٹوہلا تے ٹوہلا گھٹ
 تے آپے وچ ڈگے دا تے اتوں لیہنوں مار سٹھائیں۔ اوہ جی رات دے
 ٹیم آیا جی تقریباً کوئی رات دے دہ وے۔ دہ وے رات دے جسلے آیا
 تاں کہے واری کھڑکا آیا تے اوہنوں مُشک آیا۔ بڑا سیانا ہوندا ہے۔
 اوہنے آکھیا بھئی اتھے کوئی نہ کوئی میری پھاہی ہیگی ہے اوہ جی اُبھریا تے
 پشاں جاپیا۔ اودھروں ہٹیا تاں دو بے منوں اوہنے گنواں کر لیا۔ دو بے
 منوں واڑ پاڑ سٹی۔ (۱۲)

انگریزی راج سے باراں وچ نہراں دے آون تے 1947ء دے اُچالے دے
 سٹے وچ دیپال پور دی جوہ اتے جتھے دو بے کھیراں وچ تبدیلی آئی او تھے زبان اُتے اثر ہونا

کوئی انہونی گل ناہی۔ بار دی آباد کاری نال مشرقی پنجاب دے واسی نیلی بار دے کئی پنڈاں
 وچ آن و سے تے 1947ء دے مہاجراں دی وی ہک وڈی تعداد اتھے دکھالی دیندی ہے۔
 قصورتوں ملتان والی سڑک دے لاگے دے پنڈاں دی بولی اُتے ماچھے دا پرچھاواں دیکھیا جا
 سکدا ہے۔ پر سوادلی گل ایہہ وے کہ ہٹھاڑ دی بولی اُتے ایہہ رنگ نہیں دسدا۔ آبادکاراں تے
 مہاجراں دے اثر نال سڑک لاگے دے پنڈاں دی بولی دا منڈھلا مزاج تاں ادہ جانگی ای ہے
 پر کدھرے کدھرے جانگی دا مستقبل دا صیغہ سی، مشرقی پنجاب دے مہاجراں پاروں ماچھے دا
 صیغہ سی وغیرہ وی درتجدا ہے۔ انج دیپال پور دی بولی دا پنڈا جانگی ای ہے۔

حوالے

- (2) پروفیسر محمد حبیب، سلطان محمود غزنوی، مترجم: سید جمیل حسین علیگ (لاہور: تخلیقات 1998ء) 17
- (3) Grierson on Punjabi, First edition (Lahore: Institute of Punjabi Language & Culuture, 2001) 6
- (4) حافظ محمود شیرانی، پنجاب میں اردو، جلد اول، دوجا ایڈیشن (اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان، 1997ء) 66
- (5) ڈاکٹر بناری داس جین، پنجابی زبان تے اودا لٹریچر، دوجا ایڈیشن، (لاہور: مجلس شاہ حسین، 1976ء) 9
- (6) ڈاکٹر بناری داس جین 9
- (7) محمد آصف خاں ”پنجابی زبان اودھیاں بولیاں تے دو جے ناں“، اقبال صلاح الدین، لھلاں دی پنڈ، تيجا ایڈیشن، (لہور: عزیز پبلشرز، 1986ء) 64
- (8) ابن حنیف، سات دریاؤں کی سرزمین، (لاہور: فکشن ہاؤس، 1997ء) 196
- (9) میاں اللہ دستہ نسیم سلیمی، تاریخ دیپال پور، (لاہور: سنی پبلشرز، 1993ء) 20
- (10) بابا فرید، آکھیا بابا فرید نے، مرتب: محمد آصف خاں، پنجواں ایڈیشن، (لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2001ء) 180
- (11) ظہیر ڈو، ”گل بات“، راوی۔ میاں افتخار، تاجو میں، میاں اسلم۔ ناصر کے۔ تحصیل دیپال پور۔ ضلع اوکاڑا۔ 25 دسمبر 2008ء۔
- (12) ظہیر ڈو ”گل بات“، راوی۔ لطیف میں، کنڈا بازیدیکا۔ تحصیل دیپال پور۔ ضلع اوکاڑا۔ 12 جنوری 2009ء۔

